ANKARA ÜNİVERSİTESİ DİL VE TARİH-COĞRAFYA
FAKÜLTESİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

TÜRKOLOJİ
DERGİSİ

X. Cilt 1. Sayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ, ANKARA-1992

ŞEMS'İN HİKMETLERİ VE DİL ÖZELLİKLERİ

YRD. DOÇ. DR. ÖNAL KAYA

Hikmet, İslam'ın esaslarını, tasavvufun inceliklerini halka öğretmek maksadıyla yazılan şiirler olmakla birlikte esas olarak Ahmed-i Yesevî'nin ve daha sonra başka şairlerin yazdıkları dînî-tasavvufî manzumelere verilen addır[1].

Hikmet mecmuaları, Yesevî ile birlikte onun yolunu takip eden birçok derviş-şairin şiirleriyle doludur. Bu mecmualarda şiirleri bulunan şairlerin çoğu hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Bunlardan Hüveydâ, Meşreb, Azim Hâce, Hâlis, Eyyûb ve Muhlis'in bazı şiirleri yayımlanmış[2], bunların dışındaki diğer şairler hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Yesevî tarzında şiirler yazan şairlerden biri de Şems'tir. Prof. Dr. Fuad Köprülü, *Divân-ı Hikmet*'in İstanbul baskısına[3] dayanarak *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* adlı eserine Şems'in Arslan Baba ile ilgili şiirinin düzyazı özetiyle[4] Zengî Ata ile ilgili şiirinin 1. ve 3. beyitlerini[5] almış, Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu da kendi özel kütüphanesindeki bir mecmuadan *Türk Dili Tarihi* adlı eserinde onun Yesevî hakkındaki şiirinin 12. beytini[6] vermiştir.

Biz bu çalışmamızda, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi yazmalar bölümünde M01 1096 ve İS1 746 numaralarda kayıtlı mecmualarla Şeyh Süleyman Efendinin İstanbul'da bastırdığı *Dîvân-ı Belâğat-*

---

1 Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976.

2 Prof. Dr. M. Hartmann, Berlin Şark Dilleri Semineri Neşriyatı, C. V.
Kemal Eraslan, "Azim Hace'nin Hikmetleri TDED, C. XIX, İst. 1971.
Kemal Eraslan, Halis'in Hikmetleri," TDED, C. XX, İst. 1972.
Dr. Önal Kaya, "Eyyûb ve Muhlis'in Şiirleri," *Türkoloji Dergisi*, C. IX, sayı 1, Ankara 1991.

3 Şeyh Süleyman Efendi, *Dîvân-ı Belâğat-ʿUnvân-ı Sulṭânü'l-ʿÂrifin Ḫʷâce Ahmed Yesevî*, İst. 1299.

4 Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü, a.g.e., 28–29. sayfa 4. dipnot.

5 Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü, a.g.e., 95. sayfa 12. dipnot, 34. sayfa 17. dipnot.

6 Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi II*, İst. 1984, s. 80-81.

ʿUnvān-ı Sulṭānü'l-ʿĀrifīn Ḫᵛāce Aḥmed Yesevī (DY) adlı eserde yer alan yedi hikmetin transkripsiyonlu metni ve bunların bazı dil özellikleri üzerinde durduk.

Metni verilen yedi hikmetten, 1 (61a–61b'de tekrar edilmiştir.), 11, 111 (İS1 746 numarada kayıtlı mecmuada, 6a'da da mevcuttur.) ve V (DY'nin 276–277. sayfalarında da mevcuttur.) numaralı hikmetler M01 1096 numarada kayıtlı mecmuadan, IV numaralı hikmet İS1 746 numarada kayıtlı mecmuadan VI ve VII numaralı hikmetler de DY'den alınmış ve farklar verilmiştir.

Mecmualar son devirlerde istinsah edildiklerinden Şems'in diliyle ilgili kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Şems'in mecmualardaki hikmetleri Çağatay yazı dilinin hakim olduğu bölgelerde yazılmışlardır.

Hikmetlerdeki ünlü-ünsüz uyumları ve ses değişmeleri, Çağataycadaki gibidir.

İyelik ekleri, ad durum ekleri, fiil çekimleri, sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri Çağataycanın aynıdır.

İyelik ekleri

1. tekil kişi: -m, -ım/-im, -üm

anam IV/33, Mevlīm VI/3, yaḳam 11/6, atım VI/22, oğlanım IV/15, dilim 1/1 közim 111/8, yüzüm VII/8.

2. tekil kişi: -n̂g, -ın̂g/-in̂g, -un̂g

yādın̂g 1/1, ḳayġun̂g IV/20, ʿömin̂g 11/10, luṭfun̂g 1/9.

3. tekil kişi: Ünlülerden sonra -sı/si, ünsüzlerden sonra -ı/-i'dir.

ilçisi VI/1, yolçısı VI/1, ḳuşı 1/4, yolı 11/8, küni 11/7.

1. çoğul kişi: -ımız/ümiz

mālımızını IV/16, öyümizde IV/16, çiftümizni IV/16.

2. çoğul kişi: -in̂giz

izin̂giz 111/5.

3. çoğul kişi: -ları/leri

ervāḥların IV/34, gürların IV/36, ḥasretleri 11/4, menzilleri IV/3.

İyelik eki alan adlara ad durum ekleri gelebilir:

günāhımnı 111/9, gerdenimġa 1/3, taḳṣīrime VII/6, ḫānümānımdın 1/6, büyütin̂ġa VII/6, raḥmetin̂gdin 1/8, ṭavḳın 1/3, yıraḳın 11/9,

cānını 1/9, öyini IV/7, pākiġa IV/33, yirige IV/13, yanıda VI/26, yolıda VI/16, yolında VI/24, ilinde V/8, rıżāsın VI/3, vīrānesin 1/7, cümlesini IV/34, zārīsiġa IV/6, māhımızını IV/16, öyümizde IV/16, ervāḥların IV/34, menzillerini IV/7.

Ad durum ekleri

1. Yalın durumu

2. İlgi durumu eki: -nıng̃/-ning̃, -ni

şerī'atnıng̃ V/12, ṭarīḳatnıng̃ V/12, 'āşıḳlarnıng̃, VI/6, maḥabbetning̃ VI/6, bendening̃ VII/6, mü'minlerni ervāḥı IV/12, mü'minlerni pākiġa IV/33, ġāzīlerni nigīni VI/4.

3. Belirtme durumu eki: -nı/-ni'dir. Üçüncü tekil ve çoğul iyelik eklerinden sonra -n, -nı/-ni olarak gelebilir.

cānnı 1/5, sözni, 'āṣīni 1/8, işlerni VI/26, ṣādıḳlarnı V/10, günāhımnı III/9, nefsimni 1/V, yıraḳın II/9, vīrānesin 1/7, öyini IV/7, gürların IV/34 menzillerini IV/7.

4. Yönelme durumu eki- -ġa/-ge, -a.

evliyāġa IV/32, yanġa VI/15, ẓākirlerġa V/14, yirge III/7, cānge IV/22, bendege VII/8, āstānege VII/8, ḥaḳġa V/11, ḥalḳa V/14.

İyelik eklerinden sonra: gerdenimġa 1/3, taḳṣīrime VII/6, ḥākiġa IV/33, öyige IV/13, zārīsiġa IV/6.

5. Kalma durumu eki: -da/-de. Üçüncü tekil şahıs iyelik ekinden sonra -nda/-nde şeklinde gelebilir.

maġrıbda V/5, ḥāletde IV/5, rāḥatda IV/5, miḥnetde IV/5, ḫizmetde VI/7, yanıda VI/26, mülkide 1/5, yolında VI/24, öyinde VI/24, ilinde V/8.

6. Ayrılma durumu eki: -dın/din.

bosaġadın IV/14, ḥānümāndın IV/21, ġafletdin 1/1, ölüglerdin III/12, ḥānümānımdın I/6, raḥmetinġdin I/8.

7. Vasıta durumu eki: -ın.

birin birin IV/2.

8. Yön gösterme durumu eki: -re

içre, II/2,3, III/1.–i2.

Kişi zamirleri

1. tekil kişi:

Yalın durumu: min I/8, III/5, 9 VII/4.

İlgi durumu: mining̃ IV/20, VII/6.

Belirtme durumu: mini I/1, 2, II/6.

Yönelme durumu: maŋga VI/20, VII/8.

Ayrılma durumu: mindin VI/9, VII/7.

2. tekil kişi:

Yalın durumu: sin I/5, 8, IV/20.

İlgi durumu: siniŋ VII/6.

Belirtme durumu: sini VI/21.

Yönelme durumu: saŋga III/8 VI/19, VII/4.

Kalma durumu: sinde III/12.

Ayrılma durumu: sindin VII/7, 9.

3. tekil kişi:

Yalın durumu: ol III/3, 6, VI/9, 22.

İlgi durumu: anıŋ IV/33, VI/10, 25.

Belirtme durumu: anı II/4, III/4, 7. IV/3, V/11, VI/9, 16, 27.

Yönelme durumu: aŋga II/3, VI/11.

Kalma durumu: anda IV/35.

Ayrılma durumu: andın IV/32 .

1. çoğul kişi:

Yalın durumu: biz IV/21.

Belirtme durumu: bizni III/3, bizlerni IV/17, bizlerdin IV/19.

2. çoğul kişi:

Yalın durumu: siz IV/32, sizler IV/21, sizlerni III5/, sizlerge IV/14, 19.

İlgi durumu: siziŋ VI/18.

Belirtme durumu: sizni III/5, VI/18.

Ayrılma durumu: sizdin IV/22.

3. çoğul kişi:

Yalın durumu: alar III/12, 24.

Yönelme durumu: alarga III/9.

İşaret zamiri:

Yalın durumu: bu VI/51, 23.

Belirtme durumu: munı IV/35, VI/19.

Dönüşlülük zamiri:

1. tekil kişi: özime VII/5.

2. tekil kişi: özinğ II/10, özinğni II/10, özinğdin I/6.

3. tekil kişi: öz I/9, VII/5.

Bildirme:

1. tekil kişi: bī-ḫod-min I/2, min kim min V/16, bende-min VII/5.

3. tekil kişi: ḫaḳdur VII/2, ḫāletdür IV/3, açuġdur IV/1, Aḥmed ol VI/10, raḥmet ol VI/10.

Fiil çekimi:

1. *Emir*

1. tekil kişi: -ayın, -ey

aytayın III/9, ḳalmayın III/9, biley VI/21.

2. tekil kişi: -ġıl/-gil, -ḳıl

ḳılġıl I/5, 7, II/8, yıġlaġıl II/10, aytḳıl V/18, körgil VI/9, ḳıl I/1.–9 savut I/6, bol IV/36, kılma V/18, baḳma VII/6.

2. çoğul kişi: -ñğ, -ıñğ/-iñğ, -uñğ, -ñğız, -ıñğız/-iñğiz

iyleñğ IV/34, aytıñğ III/5, köriñğ III/1, 8, 9, boluñğ IV/1. –36, tutuñğ IV/18, 19, atañğız IV/17, oḳuñğız IV/30, ḳılıñğız IV/17, itiñğiz IV/17.

2. *Belirli Geçmiş Zaman*

1. tekil kişi: -dım/-dim, -dım -min

ḳılmadım II/1, 9, kildim VII/4, 6, bilmedim II/9, minmedim II/9, inandım min III/8.

2. tekil kişi: -diñğ

didiñğ I/8, bildiñğ VI/19.

3. tekil kişi: -dı/di, -ti

tutdı II/6, olturdı III/1, yutdı III/7, aydı III/8, tilmürdi III/7, itti III/7, ötti IV/19, yitti IV/19, iltti II/6, aymadı VI/19.

1. çoğul kişi: -dük

ırıldük IV/21, ḳamuldük IV/21.

3. çoğul kişi: -diler

birdiler VI/11.

3. *Sürekli Geçmiş Zaman*

1. tekil kişi: bolup-min VI/12.

3. tekil kişi: kiçipdür II/10.

4. *Geniş Zaman*

1. tekil kişi: -ür-min

yörür-min III/5.

3. tekil kişi: -er, -ur/-ür

tiler IV/7, bolur II/4, aytuşur IV/27, iltür IV/29, bilür VII/9, kilür IV/12, 13, VII/9.

1. çoğul kişi: -er -miz

tiler-miz IV/22.

2. çoğul kişi: -er -siz, -ur -siz

biler-siz IV/23, kireı-siz IV/23, körer-siz IV/2, 23, barur-siz IV/2, bolur-siz IV/2.

3. çoğul kişi: -rler, -arlar, -urlar/-ürler

tilerler IV/8, tururlar IV/16, ayturlar IV/15, yörürler III/4, kirürler IV/14, yiberürler IV/11, birmesler II/2, ḳoymaslar IV/6, baḳmaslar IV/6.

5. *Gelecek Zaman*

3. tekil kişi: -ġay/-gey, -key

bolġay II/3, ḳalġay II/3, urġay VI/27, iylegey mü V/16, yitkey II/5.

6. *Mutlak Gelecek Zaman*

1. tekil kişi: -güm

birgüm VI/8.

2. tekil kişi: -ġuŋ/-güŋ

bolġuŋ IV/20, barġuŋ IV/20.

3. tekil kişi: -güsi ol, -ġusıdur

kirgüsi ol II/2, tuḳġusıdur VI/9.

1. çoğul kişi: -ġumız/-gümiz

ayġumız IV/35, ölgümiz IV/35, bilgümiz IV/35.

7. *Şart*

1. tekil kişi: -sem

sürtsem VII/8

2. tekil kişi: -saŋ

ḳılsaŋ II/8

3. tekil kişi: -sa/-se

körse II/4, bolsa II/7, dise VII/9.

3. çoğul kişi: -salar/-seler

ḳılsalar IV/24, iŋseler IV/24.

8. *Geniş Zamanın Hikayesi*

3. tekil kişi: sorar irdi VI/14.

3. çoğul kişi: tutarlar irdi III/2.

9. *Yeterlik*

kör'almas IV/10, tap'almas IV/10, bar'almas IV/10.

Sıfat-fiiller

1. -ġan/gen, -ḳan

ḳılġan II/2, turġanlar IV/16, ḳalġanların IV/26, tilegen V/10, kömülgen IV/28 körgenini IV/29, ölgenlerni IV/2, aşḳan V/9, tuḳḳan IV/7, 13, tapḳanların IV/27 ḳılmaġan IV/28, tapmaġan IV/28, yitmegenler II/5, körmegenni IV/23, 29.

2. -güçi

bilgüçi IV/3.

Zarf-filler

1. -p, -ıp/-ip, -up/-üp

başlap IV/31, ḳavlap III/4, 5, izlep III/4, 5, asılıp I/4, ṭalaşıp III/2 aşıp III/2, itip II/5, sözleşip III/2, tutup III/1, olturup III/2, sivinüşüp III/10, ivürüp III/10.

2. -a/-e

aḳa başladı III/8, ala III/12, küle küle IV/26.

3. -ı/-i

barı kir III/12.

4. -u/-ü

bağlayu I/3, yıġlayu IV/28, tiyü I/4, III/3, isteyü IV/12.

5. -ġalı/-geli, -keli

sorġalı IV/9, kilgeli IV/9, körgeli IV/9, yitkeli VI/12.

I

50a Ḫᵛāb-ı ġafletdin mini yā Rab demi bīdār ḳıl
Laḥẓa'ī cān u dilim yādıñg bile dem-dār ḳıl

Mest ü bī-ḫod-min ṣarāb-ı maʿṣıyetdin iy Kerīm
Cürʿa-i cām-ı kerem birle mini hūş-yār ḳıl

Tevbe ṭavḳın gerdenimġa ḳumri yañghġ bağlayu
Nevḥa birle tā seḥer meşġūl-i istiġfār ḳıl

50b Hū ḳuşı yañghġ tażarruʿ şāḫa üzre asılıp
Tā seher hū hū tiyü yādıñg bile dem-dār ḳıl

Luṭf ile bu cānnı sin ten mülkide ḳılġıl ʿazīz
Ḳahr ile bu seg ṣıfat nefsimni ḫār u zār ḳıl

Dār u gīr-i māl u mülk ḫānümānımdın savut
Belki Edhem dik özinñgdin özgedin bīzār ḳıl

Ẓāhirim maʿmūresini faḳr ile ḳılġıl ḫarāb
Bāṭınım vīrānesin gencine-i esrār ḳıl

Çün ki sin لاتقنطوا من رحمت الله'nı didiñg
Raḥmetiñgdin imdi min ʿāṣīni ber-ḫūrdār ḳıl

Yā Rab öz luṭfuñg bile bu Şems-i ʿāṣī cānımı
Pey-rev-i ḫażret ḳılıp şāyeste-i dīdār ḳıl

II

61b Kiçdi ʿömrim arman bile vā-ḥasretā vā-ḥasretā
İş ḳılmadım fermān bile vā-ḥasretā vā-ḥasretā

Fermān bile iş ḳılġan ḳul uçmaḫ içre kirgüsi ol
Bī-fermānġa birmesler yol vā-ḥasretā vā-ḥasretā

Uçmaḫ içre körgey liḳā rıżvān añga bolġay şafā
ʿAṣī ḳullar ḳalġay beḳā vā-ḥasretā vā-ḥasretā

Körse anı ehl-i fesād ḥasretleri bolur ziyād
يا حسرتا على العباد vā-ḥasretā vā-ḥasretā

1 3 gerdenimġa ... ḳumri yañghġ] 61a'da ḳumri yañghġ gerdenimġa; 4 tiyü] 61a'da diyü.

Yitmegenler yeŧmü'l-ʿaẕāb feryād itip yitkey ....
يا ليت نى كنت تراب vā-ḥasretā vā-ḥasretā

Iltti mini ṭūl-ı emel tutdı yaḳam dest-i ecel
Ḳanı ḳanı yaḫşı ʿamel vā-ḥasretā vā-ḥasretā

Maḥşer küni ḳāyim bolsa ḳahhār İge'm ḥākim bolsa
Ḳul yazuḳ[ı] lāzım bolsa vā-ḥasretā vā-ḥasretā

Maḳṣad yıraḳ yolı ḥaṭar ḳılġıl yaraġ iy bī-ḫaber
Bī-rāh ile ḳılsaŋ̂ sefer vā-ḥasretā vā-ḥasretā

Menzil yıraḳın bilmedim ṭāʿat ulaġın minmedim
Azuḳ yaraġın ḳılmadım vā-ḥasretā vā-ḥasretā

İy Şems-i ʿāṣī yıġlaġıl özinŋ̂ni özinŋ̂ tanŋ̂laġıl
ʿÖmriŋ̂ kiçipdür anŋ̂laġıl vā-ḥasretā vā-ḥasretā

III

62a Köriŋ̂ ni bendeler ʿuzlet tutup olturdı ġār içre
Ḫalāyıḳ serveri ḥażret kirip olturdı ġār içre

ʿAdūlar birle talaşıp Ḫıra tağı üze aşıp
Refīḳı birle sözleşip kirip olturdı ġār içre

Ebū Bekr aydı ol sāʿat taparlar bizni bī-vaḫşet
لا تحزن tiyü ḥażret tesellī birdi ġār içre

Muḫālifler anı ḳavlap yörürler izini izlep
Soraġlap nā-gehān közlep bularnı kördi ġār içre

62b Didi sizlerni min ḳavlap yörür-min iziŋ̂giz izlep
Çın aytıŋ̂ sizni kim kizlep yaşurdı ḳoydı ġār içre

Resūl ol dem duʿā ḳıldı İzi'ge hem şenā ḳıldı
Mübārek ilgini yaydı duʿālar ḳıldı ġār içre

İzi ol yirge ḥükm itti anı yir ḳahr bile yutdı
Başıdın özgesin yutdı yatıp tilmürdi ġār içre

Didi kim yā Resūlu'llāh inandım-min saŋ̂a va'llāh
Közim yaşın köriŋ̂ va'llāh aḳa başladı ġār içre

Günāhımnı kerem ḳıl kiç ḥalāṣ it ḳalmayın min hīç
Alarġa aytayın min hīç kişi yoḳ irdi ġār içre

11[1] 6a'da 3, 5.–9,12. beyitler yok. 1 Köriŋ̂ ... tutup] 6a'da Köriŋ̂ ... ḳılıp; Ḫalāyıḳ] 6a'da Bu ʿālem; 2 Ḫıra ... sözleşip] 6a'da refīḳı birle sözleşip /Ara tağlar bile aşıp; 4 yörürler ... izlep] 6a'da yörerler irdi iz izlep; Soraġlap ... bularnı kördi] 6a'da Yıraġdın ... kirip olturdı.

Körüñg aṣḥāb-ı kefh üç yüz toḳuz yıl kiçe vü kündüz
Ḫalāyıḳdın ivürüp yüz ʿibādet ḳıldı ġār içre

Ḫᵛāce Aḥmed Yesū-ʿuzlet tutup yārān ile ḫalvet
Ḳış u yaz olturup ṣoḥbet tutarlar irdi ġār içre

Ala iy Şems-i bī-ġayret alar dik sinde yoḳ himmet
Ölüglerdin alıp ʿibret barı kir imdi ġār içre

IV

Ecel ḥükmi yavuḳdur ḥāżır boluñg yarānlar
Laḥd ḳapuġ[ı] açuġdur ḥāżır boluñg yarānlar

Ölgenlerni körer-siz birin birin barur-siz
Niçün ġāfil bolur-siz ḥāżır boluñg yarānlar

Miskin ölügler cānı ni ḥāletdür bil anı
Anı bilgüçi ḳanı ḥāżır boluñg yarānlar

Menzilleri laḥd u gür tofraḳ astın zār u hor
يبعث من فى القبور ḥāżır boluñg yarānlar

Tāʿatlıḳlar rāḥatda ṭāʿatsızlar miḥnetde
Her ḳaysı bir ḥāletde ḥāżır boluñg yarānlar

Bir dem zamān ḳoymaslar özge yañga izmesler
Zārīsiġa baḳmaslar ḥāżır boluñg yarānlar

Ārzū ḳılur öyini tuḳḳan turġan yirini
Tileı menzillerini ḥāżır boluñg yarānlar

At'anasın tilerler oġul ḳızın küserler
Ked-ḫudāyın ārzūlar ḥāżır boluñg yarānlar

Dermānı yoḳ kilgeli ḳalġanların körgeli
ʿArż-ı ḥālin sorġalı ḥāżır boluñg yarānlar

Ārzū ḳılıp kör'almas istep sorap tap'almas
İcāzetsiz bar'almas ḥāżır boluñg yarānlar

Ol kün aġır kiçeler ʿıyd-ı ḳurbān Cumʿalar
Yiberürler mundalar ḥāżır boluñg yarānlar

III 7 ḳahr] Metinde ḳahrı: inəndım] metinde inandın; 10 Körüñg aṣḥāb-ı] 6a'da Körüñg aṣḥāb-ı, toḳuz ... vü] 62b'de yıl yatarlar kiçe, ivürüp ... ġār] 6a'da ögürüp yüz kirip olturdı ġār; 11 Yesū] 6a'da Yesevī, tutup ... ġār: 6a'da ..... kirip yā niçe kün ḫalvet/Yarānlardın alıp ʿibret kirip oltırdı ġār içre.

IV. 8 At'anasın] Metinde Ata anəsın.

Mü'minlerni ervāḥı kilür yana isteyü
Ḳaytur yana ṣabāḥı ḥāżır bolunġ yarānlar

K·lür öylik öyige menzillik menzilige
Tuḳḳan turġan yirige ḥāżır bolunġ yarānlar

31a Bosaġadın kirürler işik arḳa tururlar
Sizlerge tilmürürler ḥāżır bolunġ yarānlar

Ayturlar iy fülānım ata ana oġlanım
Dōstlar yār u yarānım ḥāżır bolunġ yarānlar

Öyümizde turġanlar mālımızını alġanlar
Çiftümizni alġanlar ḥāżır bolunġ yarānlar

Bizlerni yād itinġiz içkü nige atanġız
Duʿā tekbīr ḳılınġız ḥāżır bolunġ yarānlar

Eyā uruġ ḳarındaş uşbu sözler ḥaḳ irür
Zinhār tutunġ bu sözni ḥāżır bolunġ yarānlar

Bizlerdin ötti furṣat sizlerge yitti nevbet
Tutunġ demni ġanīmet ḥāżır bolunġ yarānlar

Sin hem minin̄g dik bolġunġ ḫānümānınġ hem ḳayġunġ
31b Ol menzilgedür barġunġ ḥāżır bolunġ yarānlar

Biz hem sizler dik irdük ḫānümāndın ırıldük
Tar laḥidge ḳamuldük ḥāżır bolunġ yarānlar

Sizdin duʿā tiler-miz cānge ġıżā tiler-miz
Tenge devā tiler-miz ḥāżır bolunġ yarānlar

Tofraḳ içre kirersiz körmegenni körer-siz
Ḫālimizni biler-siz ḥāżır bolunġ yarānlar

Öydekiler inġseler duʿā tekbīr ḳılsalar
Ḫoş-ḥāl bolurlar alar ḥāżır bolunġ yarānlar

İçkü yigü yigen dik yalanġaç ton kiygen dik
Yayaġ mingü mingen dik ḥāżır bolunġ yarānlar

Sivinüşüp yanarlar küle küle barurlar
Kalġanların ياد ḥāżır bolunġ yarānlar

Tapḳanların aytuşur müfāḥaret ḳıluşur
32a Feyż fāyide aluşur ḥāżır bolunġ yarānlar

20 menzilgedür barġunġ] Metinde menzilge barġunġdur.
27 aluşur] Metinde alurşur, 32 -ṣafāġa] Metinde -ṣafā Muṣṭafā'ġa, 33 ḥākiġa: Metinde جاكينه

İçkü yigü tapmaġan duᶜā tekbīr ḳılmaġan
Yıġlayu ol kömülgen ḥāżır bolunġ yarānlar

Körgenini aytu[r] ol ġam-gīn bulut ḳaytur ol
Körmegenni iltür ol ḥāżır bolunġ yarānlar

30 Andaġ irse iy yārān zinhār oḳunġız Ḳur'ān
Ḳabūl ḳılġay Ḥaḳ Sübḥān ḥāżır bolunġ yarānlar

Ḳol köterip duᶜāġa ḳıl başlap Muṣṭafā'ġa
Andın soñġ evliyāġa ḥāżır bolunġ yarānlar

Çıhār-yār bā-ṣafāġa aṣḥāb-ı bā-vefāġa
Siz cümle evliyāġa ḥāżır bolunġ yarānlar

33 Anıñġ rūḥ-ı pākiġa ata anam ḫākiġa
Mü'minlerni pākiġa ḥāżır bolunġ yarānlar

32b Cümlesini yād iyleñġ ervāḥların şād iyleñġ
Gürların ābād iyleñġ ḥāżır bolunġ yarānlar

Andaġ bolsa ölgümiz duᶜā tekbīr ayġumız
Munı anda bilgümiz ḥāżır bolunġ yarānlar

Şems-i ᶜāṣī kil imdi ḫatm-i Yāsīn ḳıl imdi
Duᶜā birle bol imdi ḥāżır bolunġ yarānlar

V

40a Peyġamberdin peyāmlıḳ şeyḫim Aḥmed Yesevī
Hem ṣıddīḳ dik iḫlā[ṣ]lıḳ şeyḫim Aḥmed Yesevī

Evliyālar mih-teri etḳıyālar serveri
Ḫalāyıḳlar reh-beri şeyḫim Aḥmed Yesevī

3 Ferzend-i āl-i ekber nesl-i ᶜAliyy-i Ḥaydar
Seḳḳā-yı ḥavż-ı kevşer şeyḫim Aḥmed Yesevī

Cebrā'īl dik mü'eddeb Mīḳā'īl dik müsebbeb
İsrāfīl dik muḳarreb şeyḫim Aḥmed Yesevī

V. M01 15 beyit olup 8, 10 ve 15. beyitler yoktur. DY ise 18 beyit olup beyit sırası: 1.–4, 6, 7, 5, 8, 12, 9, 10. 11, 13, 14, 17, 16, 18'dir.

1 peyāmlıḳ] DY ilhāmlıḳ, Hem ... iḫlā(ṣ)lıḳ] Ṣıddīḳlarıdın selāmlıḳ 1.–15, şeyḫim] DY 1.–18 ḫᵛācem.

2 Evliyāları] DY Evliyānıñġ, mih-teri] M01 serveri, etḳıyalar] DY aṣfıyanıñġ, serveri] M01 rehberi, Ḫalāyıḳlar] DY Ḫalḳ-ı ᶜālem.

3 ekber ... Ḥaydar] DY Ḥaydar ... ekber, Seḳḳā-yı] M01 Beḳā-yı.

Yir astında ḫalvetlik ʿarş üstide ḫilʿatlik
Mürsel Nebî ṣıfatlik şeyḫim Aḥmed Yesevî

Yā eyyühe'l-müzemmil aṣḥāblarġa münezzil
Hem kāmil ü mükemmil şeyḫim Aḥmed Yesevî

Nūr-ı Nebî nişānlıḳ sırr-ı ʿAlî ʿıyānlıḳ
ʿİlm-i ledün beyānlıḳ şeyḫim Aḥmed Yesevî

Ḫıżr u İlyās öñginde ġavṯ-ı ġıyāṯ soñgında
ʿIşḳ ḳamçısı ilinde ḫ"ācem Aḥmed Yesevî

ʿArş u kürsîdin aşḳan maʿşūḳıġa ulaşḳan
Ḥażret birle sırlaşḳan şeyḫim Aḥmed Yesevî

Ṭāliblerni tilegen ṣādıḳlarnı yölegen
Sansız mürîd iylegen ḫ"ācem Aḥmed Yesevî

Her kim anı tiledi sırrın andaġ añgladı
Haḳḳa anı uladı şeyḫim Aḥmed Yesevî

Şerîʿatnıñg niẓāmı ṭarîḳatnıñg imāmı
Ḥaḳîḳātnıñg tamāmı şeyḫim Aḥmed Yesevî

Mest-i müdām-ı ḥażret sāḳî-i cām-ı ḥażret
Ḳāyim-maḳām-ı ḥażret şeyḫim Aḥmed Yesevî

Birildi tāc u ḫalḳa baş boldı cümle ḫalḳa
Ẕākirlerġa ser-ḫalḳa şeyḫim Aḥmed Yesevî

Maġrıbda ḥāżır bolġan maşrıḳda nāẓır bolġan
Manẓūr hem nāẓır bolġan şeyḫim Aḥmed Yesevî

Min kim min hem bu deryā ʿummānda ḳaṭre güyā
ʿAfv iylegey mü āyā şeyḫim Aḥmed Yesevî

Aḫretde rabbü'l-erbāb ʿālemde ḳuṭbu'l-aḳṭāb
Miftāḥ-ı ülü'l-elbāb şeyḫîm Aḥmed Yesevî

---

5 ḫalvetlik ... ḫil ʿatlik] DY ḫalvetlıḳ ... ṣoḥbetlıḳ, üstide] M01 üstünde, ṣıfatlik] DY ṣıfatlıḳ.

6 aṣḥāblarġa münezzil) DY aṣḥābıġa müzenbil.

7 ʿİlm-i ledün] DY Ledün ʿilmi

8 ġıyāṯ] M01 ġıyās

9 aşḳan ... ulaşḳan] M01 aşġan maʿşūḳına ulaşġan, sırlaşḳan] M01 sınaşġan

11 Haḳġa ... uladı] M01 Haḳḳa anı اورادی

12 niẓāmı] M01 ʿıẓāmı, tamāmı] M01 ʿıẓāmı.

13 Mest-i müdām-ı] DY Mestî-i cām-ı.

15 Maġrıbda ... maşrıḳda] DY Maşrıḳda ḥāżır bolgen maġrıbda.

16 hem] DY'de yok.

17 Aḫretde] M01 Oçında, miftāḥ-ı: DY Miftāḥ künci.

18 Ey Şems ḳılma taḳṣîr ḥatm-i duʿânı teʾḫîr
Aytḳıl hemîşe tekbîr ḫʷâcem Aḥmed Yesevî

VI

75 Ḥaḳ Resûlnıñ ilçisi bâblar bâbı Arslan Bâb
Ṭâliblerniñ yolçısı bâblar bâbı Arslan Bâb

Peygamberniñ îmîni hem bendeler kemîni
Ḫoş saḳladı dînini bâblar bâbı Arslan Bâb

3 İmân üçün cân birgen İslâm üçün tîġ urġan
Mevlîm rıżâsın ḳolġan bâblar bâbı Arslan Bâb

76 Ġazîlerni nigîni ṣaḥâbeler ḥalîmi
Ḫâṣ bendeler kemîni bâblar bâbı Arslan Bâb

ʿİlme'l-yaḳîn dânâsı ʿayne'l-yaḳîn ṣenâsı
Ḥaḳḳa'l-yaḳîn gûyâsı bâblar bâbı Arslan Bâb

6 Maʿrifetniñ bâzârı maḥabbetniñ gül-ẕârı
ʿÂşıḳlarnıñ ser-dârı bâblar bâbı Arslan Bâb

Ḳâbil körüp ḥaḳ Resûl ḳıldı ḫizmetde ḳabûl
Boldı viṣâlġa mevṣûl bâblar bâbı Arslan Bâb

Bir kün aydı Muṣṭafâ birgüm sañga bir ḫurmâ
Yaḫşı saḳlaġıl bala bâblar bâbı Arslan Bâb

9 Mindin soñgra bir oġlan tuḳġusıdur bî-gümân
Anı körgil ol zamân bâblar bâbı Arslan Bâb

Atı anıñ Aḥmed ol ẕâtı anıñ raḥmet ol
Ḫulâṣa-i ümmet ol bâblar bâbı Arslan Bâb

Miʿâdını muḳadder ḳıldı añga Peygamber
Mundaġ ḫaber birdiler bâblar bâbı Arslan Bâb

12 Arslan aydı ay Nebî âḫir bolup-min ḳarı
Ol zamânġa yitkeli bâblar bâbı Arslan Bâb

Nebî duʿâ ḳıldılar cümle âmîn didiler
Şâd u ḫurrem boldılar bâblar bâbı Arslan Bâb

Ol târîḫdin tört yüz yıl kiçti yite artuḳ yıl
Sorar irdi muttaṣıl bâblar bâbı Arslan Bâb

15 Sefer ḳıldı bu yanġa tâ kildi Türkistân'ġa
Soraġ saldı her yanġa bâblar bâbı Arslan Bâb

Tapdı anı Yesi'de mekteb-ḫāne yolıda
Ḳarşu turdı aldıda bāblar bābı Arslan Bāb

Revān İslām ḳıldılar oġlan ʿaleyk aldılar
Bir zamānnı turdilar bāblar bābı Arslan Bāb

77 18 Oġlan aydı ay baba sizniñg emānet ḳanı
İmīn ḳıldılar sizni bāblar bābı Arslan Bāb

Arslan aydı ay velī ḳaydın bildiñg sin munı
Hīç kim sañga aymadı bāblar bābı Arslan Bāb

Aydı mañga Ḥaḳ Sübḥān ḳıldı bu sırnı ʿıyān
Tañglanıp ḳaldı ḥayrān bāblar bābı Arslan Bāb

21 Arslan aydı iy oġlan atıñg kimdür ḳıl ʿıyān
Biley sini bī-gümān bāblar bābı Arslan Bāb

Aydı atım Ḳul Aḥmed peyġamberim Muḥammed
Maʿbūdumdur ol aḥad bāblar bābı Arslan Bāb

Bu işlerni kim kördi emānetni tigürdi
İge'siġa kitürdi bāblar bābı Arslan Bāb

24 Ḳarap Ḳur'ān aldıda ḳalʿa ḳıble öyinde
Mekketü'llāh yolında bāblar bābı Arslan Bāb

Otrar illi ḫādimī ʿāmī vü hem ʿālimī
Cümle anıñg maḫdūmı bāblar bābı Arslan Bāb

Oñg yanıda Maçīn Bāb sol yanıda Ḳarġa Bāb
Fātiḥa-i cümle bāb bāblar bābı Arslan Bāb

27 Şems Aḥmedi kim bolġay bu bābların dem urġay
Meger anı ḳoldaġay bāblar bābı Arslan Bāb

VII

258 Ḥikmet-i sulṭānü'l-ʿārifīn

Ol seyyid-i ādem ḥaḳḳı yā Zengī Baba himmeti
Ol mefḫar-i ādem ḥaḳḳı yā Zengī Baba himmeti

Ol çıhār-yār-i bā-ṣafā aṣḥāb-ı āl-i Muṣṭafā
Ḥaḳdur heme ehl-i vefā yā Zengī Baba himmeti

3 Ḥaḳ Muṣṭafānıñg pey-revi Sulṭān Ḫ"oc'Aḥmed Yesevī
Ṣofī Muḥammed Mevlevī yā Zengī Baba himmeti

3 Ḫoc'Aḥmed Metinde Ḫ"āce Aḥmed.

259 Min ʿāṣī ḳul yazuḳ ḳılıp ṭālib bolup tevbe ḳılıp
Kildim sanga himmet bilen yā Zengī Baba himmeti

Ġāyet ḳuṣūrlik bende-min öz özime şermende-min
Bes ʿāciz-i dermān-de-min yā Zengī Baba himmeti

Ṣıdḳı birlen her nīk u bed ḥācet tilese ḳıl meded
Mindin duʿā sindin meded yā Zengī Baba himmeti

Bolsa icāzet bendege sürtsem yüzüm āstānege
Ne ḫoş saʿādetdür manga yā Zengī Baba himmeti

9 Bu Şems-i ʿāṣī ne ḳılur rāh-ı revişni ne bilür
Her ni dise sindin kilür yā Zengī Baba himmeti